

NHỮNG QUY ĐỊNH MỚI ĐỐI VỚI PHẠM NHÂN DƯỚI 18 TUỔI TRONG LUẬT THI HÀNH ÁN HÌNH SỰ NĂM 2019 VÀ MỘT SỐ KIẾN NGHỊ

TRẦN THỊ THU HIỀN *

Tóm tắt: Phạm nhân dưới 18 tuổi là nhóm đối tượng luôn được quan tâm đặc biệt trong pháp luật quốc tế và quốc gia bởi đây là nhóm đối tượng dễ bị tổn thương. Luật Thi hành án hình sự năm 2019 trên cơ sở kế thừa các quy định của Luật Thi hành án hình sự năm 2010 đã có những sửa đổi, bổ sung quy định về phạm nhân dưới 18 tuổi theo chiều hướng tiến bộ, khoa học hơn, nhằm cụ thể hoá yêu cầu của Hiến pháp về bảo đảm quyền con người, quyền công dân. Tuy nhiên, một số quy định trong Luật Thi hành án hình sự năm 2019 về chế độ học văn hoá, thăm gặp nhân thân, chăm sóc y tế và bày tỏ tín ngưỡng, niềm tin tôn giáo chưa bảo đảm quyền của phạm nhân dưới 18 tuổi, không tương thích với các chuẩn mực quốc tế. Bài viết phân tích những điểm mới của Luật Thi hành án hình sự năm 2019 về phạm nhân dưới 18 tuổi, làm rõ những bất cập và đưa ra một số kiến nghị hoàn thiện quy định trên bảo đảm phù hợp với các chuẩn mực quốc tế.

Từ khoá: Phạm nhân dưới 18 tuổi; phạm nhân; thi hành án phạt tù

Nhận bài: 09/8/2020

Hoàn thành biên tập: 18/3/2021

Duyệt đăng: 18/3/2021

NEW PROVISIONS ON PRISONERS UNDER 18 YEARS OF AGE OF THE 2019 LAW ON EXECUTION OF CRIMINAL JUDGMENTS AND SOME RECOMMENDATIONS

Abstract: In the context of international and national law, juvenile prisoners (under 18 prisoners) are considered “vulnerable group” which need special care. Law on Execution of Criminal Judgments 2019 not only inherited but also amended the provisions of Law on Execution of Criminal Judgments 2010 on Juvenile offenders to meet the requirements of the Constitution on guaranteeing human and citizen’s rights. Nevertheless, a number of provisions stipulated therein such as juvenile prisoners’ education, liaison with relatives, prisoners’ medical care, and religious belief practice do not guarantee the rights of juvenile prisoners, which are incompatible with international standards. Therefore, this article analyzes new points in the Law on Execution of Criminal Judgments 2019 on juvenile prisoners, clarifies insufficient provisions and proposes recommendations to improve the provisions to ensure compliance with international standards.

Keywords: Juvenile prisoner; Prisoners; execution of imprisonment sentence

Received: Aug 9th, 2020; Editing completed: Mar 18th, 2021; Accepted for publication: Mar 18th, 2021

Người dưới 18 tuổi là một trong các nhóm dễ bị tổn thương, do độ tuổi còn nhỏ, chưa phát triển đầy đủ về thể chất và tâm sinh lí. Khi tham gia vào tố tụng hình sự

(TTHS) nói chung và giai đoạn thi hành án nói riêng, họ dễ gặp khó khăn trong việc thực hiện các quyền so với các đối tượng khác, đồng thời dễ bị tác động, ảnh hưởng tiêu cực từ các hoạt động tố tụng, hành vi tố tụng. Dưới góc nhìn của luật nhân quyền

* Tiến sĩ, Trường Đại học Luật Hà Nội

E-mail: tranhien9984@hlu.edu.vn

quốc tế, để hướng tới sự công bằng xã hội theo chiều dọc, đảm bảo sự bình đẳng thực chất trong việc tiếp cận các quyền mà pháp luật dành cho nhóm dễ bị tổn thương này, người dưới 18 tuổi cần phải được thụ hưởng các chế độ, chính sách pháp luật phù hợp, dành riêng cho họ để họ ngang bằng, bình đẳng với các đối tượng khác. Vì vậy, pháp luật thi hành án của các quốc gia đều có những quy định mang tính chất riêng biệt đối với phạm nhân dưới 18 tuổi để bảo đảm một cách tốt nhất các quyền và lợi ích của họ. Việt Nam cũng không nằm ngoài xu thế chung đó. Từ khi xây dựng Luật Thi hành án hình sự (THAHS) năm 2010, nhà làm luật đã đưa ra những quy định riêng biệt đối với phạm nhân dưới 18 tuổi. Trên cơ sở kế thừa các quy định trong Luật THAHS năm 2010 và cụ thể hoá yêu cầu bảo đảm quyền con người trong Hiến pháp năm 2013, bảo đảm phù hợp với các chuẩn mực quốc tế trong lĩnh vực Thi hành án, Luật THAHS năm 2019 đã có những sửa đổi, bổ sung về quy định đối với phạm nhân dưới 18 tuổi.

1. Những quy định mới về thi hành án đối với phạm nhân dưới 18 tuổi trong Luật Thi hành án hình sự năm 2019

Về kỹ thuật lập pháp, trước đây Luật THAHS năm 2010 chỉ đặt ra một số quy định riêng để bảo vệ phạm nhân dưới 18 tuổi mà không đặt ra quy chế riêng cho phạm nhân dưới 18 tuổi, các chế độ, quy chế áp dụng cho người đã thành niên vẫn có thể áp dụng cho người dưới 18 tuổi miễn là không trái với quy định riêng. Luật THAHS năm 2019 tiếp tục kế thừa cách quy định trên, theo đó phạm nhân là người dưới 18 tuổi

chấp hành án theo quy định tại mục 4 thuộc Chương III Thi hành án phạt tù và các quy định khác không trái với quy định tại mục này. Về tên gọi của mục 4: “Quy định đối với phạm nhân dưới 18 tuổi”, Luật THAHS năm 2019 đã có sự sửa đổi từ người chưa thành niên thành người dưới 18 tuổi. Điều này phù hợp và nhất quán với quy định của Bộ luật TTHS năm 2015.

Quy định về các chế độ với phạm nhân dưới 18 tuổi trong Luật THAHS năm 2019 không thay đổi về số lượng các điều luật so với quy định trong Luật THAHS năm 2010 nhưng về nội dung điều luật có một số thay đổi. Nhìn chung, thủ tục tổ tụng đối với phạm nhân dưới 18 tuổi đã được sửa đổi, bổ sung, cụ thể hoá một cách chi tiết, rõ ràng hơn. Việc sửa đổi, bổ sung các chế độ đối với phạm nhân là người dưới 18 tuổi nhằm cụ thể hoá quy định của Hiến pháp năm 2013 về đề cao và bảo vệ quyền con người, quyền công dân, phù hợp với các luật liên quan như Bộ luật Tổ tụng hình sự năm 2015, Luật Trẻ em năm 2016, cụ thể là:

- Về chế độ ăn mặc, chăm sóc y tế, khám bệnh, chữa bệnh, sinh hoạt văn hoá, văn nghệ, vui chơi giải trí

So với quy định của Luật THAHS năm 2010, Luật THAHS năm 2019 bổ sung chế độ chăm sóc y tế với phạm nhân dưới 18 tuổi. Trước đây, luật THAHS năm 2010 không quy định về vấn đề này tuy nhiên về nguyên tắc, chế độ chăm sóc y tế đối với phạm nhân dưới 18 tuổi vẫn được áp dụng theo thủ tục chung như phạm nhân đã thành niên. Với quy định trong Điều 75 Luật THAHS năm 2019, chế độ chăm sóc y tế với

phạm nhân dưới 18 tuổi được khẳng định một cách rõ nét. Sự bổ sung này là cần thiết để bảo đảm quyền lợi cho phạm nhân dưới 18 tuổi. Với sự bổ sung này, chế độ đối với phạm nhân dưới 18 tuổi đầy đủ và toàn diện các mặt: ăn, mặc, chăm sóc y tế, khám bệnh, chữa bệnh, sinh hoạt văn hoá, văn nghệ, vui chơi, giải trí...

Về nội dung, chế độ chăm sóc y tế đối với phạm nhân dưới 18 tuổi được quy định giống như chế độ đối với phạm nhân đã thành niên. Chế độ chăm sóc y tế đối với phạm nhân được quy định tại Điều 55 Luật THAHS năm 2019 với các nội dung cơ bản: 1) Phạm nhân được hưởng chế độ phòng, chống dịch bệnh; 2) Phạm nhân bị ốm, bị thương tích thì được khám bệnh, chữa bệnh và điều trị tại cơ sở y tế của trại giam, trại tạm giam hoặc tại cơ sở khám bệnh, chữa bệnh của Nhà nước nơi gần nhất. Trường hợp phạm nhân bị bệnh nặng hoặc thương tích vượt quá khả năng điều trị của cơ sở khám bệnh, chữa bệnh đó thì được chuyển đến cơ sở khám bệnh, chữa bệnh tuyến trên để điều trị; trại giam, cơ quan THAHS công an cấp tỉnh, cơ quan THAHS cấp quân khu phối hợp với cơ sở khám bệnh, chữa bệnh tuyến huyện, tuyến tỉnh, bệnh viện quân đội xây dựng hoặc bố trí một số buồng riêng trong cơ sở khám bệnh, chữa bệnh để điều trị cho phạm nhân. Việc quản lý, giám sát phạm nhân trong thời gian điều trị tại cơ sở khám bệnh, chữa bệnh do trại giam, trại tạm giam, cơ quan THAHS công an cấp huyện chịu trách nhiệm; 3) Đối với phạm nhân có dấu hiệu mắc bệnh tâm thần, bệnh khác làm mất khả năng nhận thức hoặc khả năng điều

khiển hành vi của mình được trưng cầu giám định pháp y tâm thần và áp dụng biện pháp bắt buộc chữa bệnh khi có kết luận giám định mắc bệnh tâm thần, bệnh khác làm mất khả năng nhận thức hoặc khả năng điều khiển hành vi; 4) Phạm nhân nghiện ma túy được trại giam tổ chức cai nghiện.

So với chế độ chăm sóc y tế trong Luật THAHS năm 2010, Luật THAHS năm 2019 đã bổ sung trách nhiệm của trại giam, trại tạm giam, cơ quan THAHS công an cấp huyện trong việc quản lý, giám sát phạm nhân trong thời gian điều trị tại cơ sở khám bệnh, chữa bệnh; trách nhiệm của cơ sở khám bệnh, chữa bệnh trong việc tiếp nhận, quản lý phạm nhân thuộc đối tượng bắt buộc chữa bệnh tại cơ sở khám bệnh, chữa bệnh. Quy định tại Điều 48 Luật THAHS năm 2010 khá chung chung, không xác định rõ trách nhiệm của cơ quan nào: cơ quan THAHS hay cơ sở y tế chịu trách nhiệm quản lý phạm nhân khi phạm nhân đang điều trị tại cơ sở y tế? Trong khi đó, việc bố trí buồng riêng cho phạm nhân không phải cơ sở khám chữa bệnh nào cũng thực hiện được, nhiều phạm nhân lợi dụng sơ hở, lỏng lẻo trong quản lý phạm nhân tại cơ sở y tế để bỏ trốn. Với quy định mới này, cơ quan phải chịu trách nhiệm quản lý phạm nhân là trại giam, trại tạm giam, cơ quan THAHS công an cấp huyện. Điều này phù hợp với chức năng, nhiệm vụ, quyền hạn và khả năng của các cơ quan THAHS. Quy định này nâng cao tinh thần, trách nhiệm của trại giam, trại tạm giam, cơ quan THAHS công an cấp huyện trong việc quản lý phạm nhân khi phạm nhân ở ngoài cơ sở giam giữ.

- Về chế độ gặp, liên lạc, điện thoại với thân nhân

Chế độ thăm gặp phạm nhân dưới 18 tuổi về cơ bản vẫn giữ nguyên số lần gặp trong một tháng và thời gian gặp như Luật THAHS năm 2010 nhưng được bổ sung thêm nội dung: *“Căn cứ kết quả xếp loại chấp hành án, yêu cầu giáo dục cải tạo, thành tích lao động, học tập của phạm nhân, Giám thị trại giam quyết định kéo dài thời gian gặp nhưng không quá 24 giờ.*

Phạm nhân là người dưới 18 tuổi được khen thưởng thì được gặp thân nhân thêm 01 lần trong 01 tháng”.

Điều này được quy định chi tiết hơn trong Thông tư số 14/2020/TT-BCA ngày 10/02/2020 của Bộ Công an quy định chi tiết chế độ gặp, nhận quà và liên lạc của phạm nhân. Khoản 2 Điều 3 Thông tư này giải thích rõ hơn về điều kiện được kéo dài thời gian gặp: *“Phạm nhân là người dưới 18 tuổi có ít nhất hai quý liền kề với thời điểm gặp thân nhân được xếp loại tốt và thời gian từ khi xếp loại quý liền kề gần nhất đến thời điểm gặp thân nhân được nhận xét, đánh giá, xếp loại chấp hành án phạt tù tốt và được khen thưởng do có thành tích lao động, học tập theo quy định tại khoản 1 Điều 41 Luật THAHS năm 2019 thì giám thị trại giam có thể xem xét, giải quyết việc kéo dài thời gian gặp ông, bà nội; ông, bà ngoại; bố, mẹ để ở phòng riêng nhưng không quá 24 giờ”.* Bên cạnh đó, Thông tư số 14/2020/TT-BCA cũng quy định các hình thức gặp gỡ của phạm nhân và thân nhân. Phạm nhân có thể gặp thân nhân ở phòng riêng hoặc ăn cơm

cùng thân nhân tại căng tin nhà gặp phạm nhân, thời gian ăn cơm không quá 01 giờ.

Sự bổ sung này xuất phát từ đặc điểm và nhu cầu của người dưới 18 tuổi. Đối với phạm nhân dưới 18 tuổi, lứa tuổi đang phát triển và tiến tới hoàn thiện về tâm sinh lý, nhu cầu được gặp thân nhân chia sẻ, động viên, tâm sự là nhu cầu chính đáng và cần thiết. Những người thân trong gia đình hoặc bạn bè của phạm nhân dưới 18 tuổi qua gặp gỡ, tiếp xúc có thể phát hiện nhanh chóng những biểu hiện tiêu cực của họ để có tác động kịp thời, định hướng tốt cho sự phát triển của phạm nhân dưới 18 tuổi. Do đó, khi phạm nhân dưới 18 tuổi cải tạo tốt, có thành tích trong lao động, học tập, việc được kéo dài thời gian gặp thân nhân và được tăng thêm số lần gặp là nguồn động viên, khuyến khích mạnh mẽ cho những nỗ lực của họ. Sự bổ sung này thể hiện chính sách nhân đạo đối với người dưới 18 tuổi, góp phần thúc đẩy họ tham gia học tập, cải tạo tốt. Đây là điểm tiến bộ của Luật THAHS năm 2019.

Một trong những điểm mới nổi bật của Luật THAHS năm 2019 đối với phạm nhân nói chung và phạm nhân là người dưới 18 tuổi nói riêng là phạm nhân được nhận tiền qua đường bưu chính. Trước đây, theo quy định tại Điều 46 Luật THAHS năm 2010 phạm nhân chỉ được nhận quà là tiền khi được gặp trực tiếp thân nhân. Hiện nay, theo quy định tại khoản 4 Điều 52 Luật THAHS năm 2019, phạm nhân được nhận quà là tiền, đồ vật do thân nhân gửi qua đường bưu chính không quá 02 lần trong 01 tháng. Trại giam, trại tạm giam, cơ quan THAHS công an cấp huyện có trách nhiệm tiếp nhận tiền,

đồ vật mà thân nhân của phạm nhân gửi cho phạm nhân và bóc, mở, kiểm tra để phát hiện và xử lý đồ vật thuộc danh mục cấm theo quy định của pháp luật. Khoản 3 Điều 52 cũng quy định đối với tiền, phạm nhân phải gửi trại giam, trại tạm giam, cơ quan THAHS công an cấp huyện quản lý. Việc quản lý, sử dụng đồ vật, tiền của phạm nhân được thực hiện theo quy định tại các điểm a, b và c khoản 3 Điều 28 Luật này. Quy định này là phù hợp với thực tiễn. Nhiều thân nhân của phạm nhân có điều kiện để gửi tiền cho phạm nhân nhưng không có thời gian hoặc điều kiện thuận lợi để thăm phạm nhân. Trong trại giam, nhu cầu sử dụng tiền lưu ký để mua thêm lương thực, thực phẩm, đồ uống hoặc đồ vật phục vụ sinh hoạt hằng ngày là nhu cầu chính đáng của phạm nhân. Nếu quy định phạm nhân chỉ được nhận tiền khi gặp trực tiếp nhân thân sẽ hạn chế nhu cầu, lợi ích chính đáng của họ. Do vậy, việc bổ sung quy định về việc phạm nhân được nhận tiền qua đường bưu điện là cần thiết và phù hợp với yêu cầu thực tiễn.

- Về việc thể hiện tín ngưỡng và niềm tin tôn giáo

Quyền tự do tín ngưỡng, tôn giáo là quyền cơ bản của con người được ghi nhận tại Điều 18 Tuyên ngôn thế giới về nhân quyền năm 1948 và được tái khẳng định và cụ thể hoá tại Điều 18 và 20 Công ước quốc tế về các quyền dân sự chính trị 1966. Ở Việt Nam, quyền tự do tín ngưỡng tôn giáo được ghi nhận tại các khoản 1, 2 Điều 24 Hiến pháp năm 2013. Luật THAHS năm 2010 chưa có những quy định liên quan đến tín ngưỡng tôn giáo của người đang chấp hành

hình phạt tù nhưng vấn đề này được điều chỉnh bằng Hiến pháp và cụ thể hoá trong Luật Tín ngưỡng, tôn giáo năm 2016 (có hiệu lực từ ngày 01/01/2018). Khoản 5 Điều 6 Luật Tín ngưỡng, tôn giáo năm 2016 quy định: “*Người bị tạm giữ, người bị tạm giam theo quy định của pháp luật về thi hành tạm giữ, tạm giam; người đang chấp hành hình phạt tù; người đang chấp hành biện pháp đưa vào trường giáo dưỡng, cơ sở giáo dục bắt buộc, cơ sở cai nghiện bắt buộc có quyền sử dụng kinh sách, bày tỏ niềm tin tín ngưỡng, tôn giáo*”. Trên cơ sở tiếp thu những quy định mới và tiến bộ trong Luật Tín ngưỡng tôn giáo năm 2016, lần đầu tiên Luật THAHS năm 2019 đã đề cập vấn đề này. Khoản 3 Điều 50 Luật THAHS năm 2019 bổ sung quy định phạm nhân theo tôn giáo được sử dụng kinh sách xuất bản dưới hình thức sách in, phát hành hợp pháp và được bày tỏ niềm tin tín ngưỡng, tôn giáo theo quy định của pháp luật về tín ngưỡng, tôn giáo. Theo nguyên tắc chung, người dưới 18 tuổi cũng được hưởng quyền tự do tôn giáo, tín ngưỡng này. Việc quy định quyền này thể hiện sự ghi nhận, bảo đảm quyền cơ bản của con người. Đồng thời điều này phản ánh chính sách nhất quán của Việt Nam là tôn trọng và tạo mọi điều kiện thuận lợi để người dân có thể thực hiện quyền tự do tín ngưỡng, tôn giáo.

2. Một số bất cập và kiến nghị hoàn thiện các quy định về thi hành án đối với phạm nhân dưới 18 tuổi trong Luật Thi hành án hình sự năm 2019

Quy định về chế độ đối với phạm nhân dưới 18 tuổi trong Luật THAHS năm 2019

mặc dù đã có một số sửa đổi nhưng vẫn chưa tương thích với quy định trong Công ước quốc tế về quyền trẻ em năm 1989, các quy tắc của Liên Hợp quốc về bảo vệ người chưa thành niên bị tước tự do năm 1990 hay Các quy tắc tiêu chuẩn tối thiểu về đối xử đối với tù nhân của Liên Hợp quốc năm 1955. Các quy định này mới phần nào đáp ứng yêu cầu bảo đảm quyền con người, bảo đảm lợi ích tốt nhất cho trẻ em, cần phải được bổ sung, hoàn thiện, cụ thể:

- Bất cập và kiến nghị hoàn thiện quy định về chế độ quản lý giáo dục, học văn hoá, học nghề lao động.

Về cơ bản, chế độ quản lý giáo dục, văn hoá, học nghề, lao động của phạm nhân dưới 18 tuổi trong Luật THAHS năm 2019 vẫn giữ nguyên như quy định trong Luật THAHS năm 2010. Tuy nhiên, quy định này chưa đáp ứng được các chuẩn mực pháp lý quốc tế đối với người chưa thành niên. Đối với phạm nhân dưới 18 tuổi, chế độ quản lý giáo dục được ghi nhận trong Các quy tắc của Liên Hợp quốc về bảo vệ người chưa thành niên bị tước tự do năm 1990. Tại phần E: “Giáo dục đào tạo nghề và việc làm” trong Các quy tắc của Liên Hợp quốc về bảo vệ người chưa thành niên bị tước tự do năm 1990 quy định: “*người chưa thành niên đang ở độ tuổi bắt buộc phải đến trường đều có quyền được hưởng sự giáo dục phù hợp với nhu cầu và khả năng của mình, và hướng vào việc chuẩn bị cho người chưa thành niên trở lại với xã hội. Sự giáo dục đó cần được cung cấp ở các trường học cộng đồng nằm ngoài cơ sở giam giữ bất cứ khi nào có thể và trong bất kì trường hợp nào, bởi những giáo*

viên có đủ trình độ giảng dạy thông qua các chương trình được gắn với hệ thống giáo dục của quốc gia, để sau khi được trả tự do, người chưa thành niên có thể tiếp tục học tập mà không gặp khó khăn. Người chưa thành niên quá tuổi bắt buộc đến trường nhưng muốn được tiếp tục học tập cần được cho phép và khuyến khích học tập và cần cố gắng giúp các em được tiếp cận với những chương trình giáo dục phù hợp. Những văn bằng hoặc chứng chỉ học văn trao cho người chưa thành niên trong thời gian bị giam giữ không được ghi dưới bất kì hình thức nào là họ đã bị giam giữ tập trung. Mọi người chưa thành niên đều có quyền được đào tạo nghề theo những ngành thích hợp, để chuẩn bị cho họ có công ăn việc làm trong tương lai”.⁽¹⁾

Đối chiếu với quy định trên, có thể thấy Luật THAHS năm 2019 mới chỉ quy định về bắt buộc giáo dục tiểu học và phổ cập giáo dục trung học cơ sở, học nghề đối với phạm nhân dưới 18 tuổi. Việc phạm nhân dưới 18 tuổi tham gia học trung học phổ thông tại các cơ sở giáo dục ngoài trại giam chưa được tính đến. Luật cũng chưa quy định cụ thể về văn bằng và chứng chỉ đối với phạm nhân dưới 18 tuổi có thể hiện họ học trong khi bị giam giữ hay không? Phạm nhân dưới 18 tuổi còn tương lai dài phía trước, vì vậy, việc tạo điều kiện cho họ học tập, nâng cao trình độ, trau dồi kiến thức là quan trọng và cần thiết. Với trình độ dân trí trong xã hội Việt Nam ngày càng cao, nếu người dưới 18

(1). Khoa Luật Đại học Quốc Gia Hà Nội, *Bảo vệ các nhóm dễ bị tổn thương trong tổ tụng hình sự*, Nxb. Đại học Quốc gia Hà Nội, 2011, tr. 716.

tuổi sau khi mãn hạn tù không đạt được trình độ nhận thức nhất định thì rất khó để có công việc ổn định, tái hoà nhập cộng đồng. Vì vậy, cần tạo điều kiện cho phạm nhân dưới 18 tuổi được tiếp tục học trung học phổ thông sau khi đã tốt nghiệp trung học cơ sở trong thời gian giam giữ. Như vậy, quá trình học tập của họ sẽ không bị gián đoạn, đồng thời phạm nhân dưới 18 tuổi có bằng tốt nghiệp phổ thông trung học sẽ có nhiều lựa chọn sau khi mãn hạn tù. Họ có thể tiếp tục học lên các cấp học cao hơn hoặc cơ hội việc làm cũng nhiều hơn so với phạm nhân chỉ tốt nghiệp trung học cơ sở. Tuy nhiên, để bảo đảm an ninh, trật tự trong cơ sở giam giữ, chưa thể cho phạm nhân dưới 18 tuổi đang thi hành án phạt tù tham gia học tại các cơ sở giam giữ ngoài trại giam mà có thể thiết kế khoá học ngay tại trại giam với các thầy cô giáo đủ trình độ và tuân thủ chương trình đào tạo chung của Bộ Giáo dục và đào tạo. Theo đó, Điều 74 Luật THAHS năm 2019 có thể được bổ sung như sau: “Điều 74. Chế độ quản lí, giáo dục, học văn hoá, học nghề, lao động

1. Giữ nguyên

2. Trại giam có trách nhiệm giáo dục phạm nhân là người dưới 18 tuổi về văn hoá, pháp luật và dạy nghề phù hợp với độ tuổi, học vấn, giới tính và sức khoẻ, chuẩn bị điều kiện để họ hoà nhập cộng đồng sau khi chấp hành xong án phạt tù. Thực hiện phổ cập giáo dục tiểu học và giáo dục trung học cơ sở. Giáo dục tiểu học là bắt buộc đối với phạm nhân chưa học xong chương trình tiểu học. Phạm nhân dưới 18 tuổi đã hoàn thành xong chương trình giáo dục trung học cơ sở được khuyến khích học tiếp trung học phổ thông.

Chương trình, nội dung học tập, học nghề của phạm nhân dưới 18 tuổi do Chính phủ quy định.

3. Giữ nguyên”

- Bất cập và kiến nghị hoàn thiện quy định về chế độ thăm gặp phạm nhân

Quyền được thăm gặp thân nhân được đề cập trong Nguyên tắc thứ 19: Tập hợp các nguyên tắc về bảo vệ tất cả những người bị giam hay bị cầm tù dưới bất kỳ hình thức nào (được Đại hội đồng Liên Hợp quốc thông qua và công bố theo Nghị quyết 43/173 ngày 09/12/1988) như sau: “*Một người bị giam hay cầm tù có quyền được các thành viên của gia đình người đó đến thăm, trao đổi thư từ và phải được tạo ra cơ hội đầy đủ để liên lạc với thế giới bên ngoài nhưng vẫn phải tuân thủ những điều kiện và hạn chế hợp lí do pháp luật hay các quy chế hợp pháp quy định*”.⁽²⁾ Quy tắc tiêu chuẩn tối thiểu về đối xử với tù nhân năm 1955 cũng khẳng định: “*Dưới sự giám sát cần thiết, tù nhân phải được phép tiếp xúc với gia đình và bạn bè tốt của họ vào những thời gian thường lệ, kể cả bằng thư từ lẫn thăm viếng*”.⁽³⁾

So sánh với pháp luật thi hành án phạt tù một số quốc gia khác, các quốc gia quy định diện thăm gặp và số lần thăm gặp phạm nhân nói chung và phạm nhân chưa thành niên nói riêng nhiều hơn quy định của luật THAHS Việt Nam. Luật THAHS năm 2019 quy định: “*Phạm nhân là người dưới 18 tuổi được gặp thân nhân không quá 03 lần trong 01 tháng, mỗi lần gặp không quá 03 giờ. Căn cứ kết*

(2). Khoa Luật Đại học Quốc gia Hà Nội, sđd, tr. 702.

(3). Khoa Luật Đại học Quốc gia Hà Nội, sđd, tr. 675.

quả xếp loại chấp hành án, yêu cầu giáo dục cải tạo, thành tích lao động, học tập của phạm nhân, giám thị trại giam quyết định kéo dài thời gian gặp nhưng không quá 24 giờ. Phạm nhân là người dưới 18 tuổi được khen thưởng thì được gặp thân nhân thêm 01 lần trong 01 tháng. Phạm nhân là người dưới 18 tuổi được liên lạc bằng điện thoại trong nước với thân nhân không quá 04 lần trong 01 tháng, mỗi lần không quá 10 phút, có sự giám sát của cán bộ trại giam và tự chịu chi phí”. Trong khi đó, trong Đạo luật Nhà tù của Nhật Bản năm 2005, các trường hợp được thăm người chấp hành án phạt tù được xác định gồm: người thân của người bị kết án; một người đến thăm người bị kết án liên quan đến một vấn đề quan tâm đối với tù nhân, chẳng hạn như hoà giải kết hôn, theo đuổi vụ kiện hoặc duy trì hoạt động kinh doanh; người dự kiến sẽ góp phần cải cách và phục hồi người bị kết án.⁽⁴⁾ Ngoài ra, Đạo luật này quy định các yêu cầu để có một người bảo vệ tham dự cuộc họp khi cần thiết. Những người bị giam giữ được phép viết một lá thư mỗi ngày và không bị hạn chế số lần bạn bè hoặc gia đình đến thăm.

Pháp công nhận tầm quan trọng của việc duy trì mối quan hệ của tù nhân với gia đình của họ trong thời gian bị giam giữ để đảm bảo thành công của việc tái hoà nhập cộng đồng. Chính quyền duy trì các mối quan hệ này thông qua việc cho phép các cá nhân bị tạm giam được hưởng ba chuyến thăm mỗi tuần và các tù nhân bị kết án có quyền thăm

gặp ít nhất một tuần một lần.⁽⁵⁾ Một trong những điểm tiến bộ nhất trong các cơ sở giam giữ và ngày càng trở nên phổ biến trong các nhà tù Pháp là việc sử dụng căn hộ gia đình (unités de vie familiale - UVF) căn hộ bên trong các cơ sở giáo dục cải tạo, nơi các tù nhân có thể có 72 giờ ở bên vợ chồng và con cái.⁽⁶⁾ Không gian của các căn hộ gia đình kiểu này tương đối lớn, khoảng 43m². Mục tiêu của các căn hộ này là cho phép tù nhân kết nối lại với gia đình của họ. Những người bảo vệ nhà tù không vào căn hộ của tư nhân họ mà chỉ giám sát khu vực xung quanh. Chuyến thăm đầu tiên kéo dài khoảng 6 giờ; các chuyến thăm tiếp theo có thể kéo dài 24, 48 giờ và cuối cùng là 72 giờ nếu không có vấn đề gì bất thường xảy ra. Khi các tù nhân bị giam giữ thì họ được tham gia UVF và có thể yêu cầu sử dụng các căn hộ gia đình này hai tháng một lần. Một số UVF thậm chí bao gồm cả sân chơi bên ngoài cho trẻ em. Có thể thấy việc thăm gặp ở các quốc gia như Nhật Bản, Pháp được quy định khá cởi mở về diện được thăm gặp, thời gian thăm gặp, tôn trọng và tạo mọi điều kiện cho sự riêng tư khi thăm gặp, giúp người chấp hành án phạt tù có thể liên lạc với thế giới bên ngoài. Việt Nam cần học tập những quy định tiến bộ trên, mở rộng về diện người thăm gặp và thời gian thăm gặp. Theo quy định tại khoản 1 Điều 4 Thông tư số

(4). Teppei Ono, “Protection of Prisoner-Lawyer Confidential Communications and Japanese Prison Law”, *Journal of Japanese Law*, No 43, 2017, p. 155.

(5). Dr. Lila Kazemian and Catrin Andersson, “The French prison system - Comparative Insights for Policy and Practice in New York and the United States”, *Research and Evaluation Center, John Jay College of Criminal Justice, City University of New York*, June 2012, p. 16.e.

(6). Dr. Lila Kazemian and Catrin Andersson, *ttđđ*, p. 17.

14/2020/TT-BCA ngày 10/2/2020 của Bộ Công an quy định chi tiết về chế độ gặp, nhận quà và liên lạc của phạm nhân, người được thăm gặp bao gồm: ông, bà nội; ông, bà ngoại; bố, mẹ đẻ; bố, mẹ vợ (hoặc chồng); bố, mẹ nuôi hợp pháp; vợ hoặc chồng; con đẻ, con dâu, con rể, con nuôi hợp pháp; anh, chị, em ruột, cháu, rể; anh, chị em vợ (hoặc chồng); cô, dì, chú, bác, cậu, cháu ruột. Trường hợp đại diện cơ quan, tổ chức hoặc cá nhân khác đề nghị được gặp phạm nhân thì thủ trưởng cơ sở giam giữ phạm nhân xem xét, giải quyết nếu xét thấy phù hợp với lợi ích hợp pháp của phạm nhân cũng như yêu cầu quản lý, giáo dục cải tạo phạm nhân và phòng, chống tội phạm. Có thể thấy quy định của Luật THAHS năm 2019 hạn chế về diện người thăm gặp. Trong khi đó, ngoài người thân, phạm nhân dưới 18 tuổi còn có nhu cầu gặp bạn bè, thầy cô. Họ mong muốn được chia sẻ, gần gũi, nhận được sự cảm thông, giúp đỡ, động viên từ bạn bè, thầy cô những người đã có khoảng thời gian gần gũi, gắn bó với họ. Những người này có thể có tác động tích cực đối với việc cải tạo và tái hoà nhập cộng đồng của họ. Vì vậy, riêng đối với người dưới 18 tuổi, có thể mở rộng diện đối tượng được thăm gặp theo hướng cho phép bạn bè, thầy cô giáo có thể gặp phạm nhân là người dưới 18 tuổi. Điều 76 Luật THAHS năm 2019 có thể được sửa đổi như sau:

“Điều 76. Chế độ gặp, liên lạc điện thoại với thân nhân, thầy cô giáo, bạn bè

1. Phạm nhân là người dưới 18 tuổi được gặp thân nhân, thầy cô giáo, bạn bè không quá 03 lần trong 01 tháng, mỗi lần gặp

không quá 03 giờ. Căn cứ kết quả xếp loại chấp hành án, yêu cầu giáo dục cải tạo, thành tích lao động, học tập của phạm nhân, giám thị trại giam quyết định kéo dài thời gian gặp nhưng không quá 24 giờ.

Phạm nhân là người dưới 18 tuổi được khen thưởng thì được gặp thân nhân thêm 01 lần trong 01 tháng”.

- Bất cập và kiến nghị hoàn thiện quy định về chế độ chăm sóc y tế

Bảo hiểm y tế là hình thức bảo hiểm để chăm sóc sức khỏe cho nhân dân không vì mục đích lợi nhuận, do nhà nước tổ chức thực hiện và toàn dân tham gia, để bảo vệ sức khỏe cho mỗi người khi ốm đau, tai nạn, nhằm đảm bảo an sinh xã hội. Việc sử dụng bảo hiểm y tế để khám chữa bệnh là nhu cầu khách quan, chính đáng, thiết thực của người dân, trong đó có người đang chấp hành hình phạt tù. Luật Bảo hiểm y tế năm 2008 (được sửa đổi, bổ sung năm 2014) không có quy định nào về cấm người đang chấp hành hình phạt tù tham gia hoặc tiếp tục hưởng bảo hiểm y tế. Do đó, về nguyên tắc, người đang chấp hành hình phạt tù vẫn được tham gia bảo hiểm y tế. Tuy nhiên trong Luật THAHS năm 2019 không đề cập quyền tham gia bảo hiểm y tế của người đang chấp hành hình phạt tù. Điều này tạo ra những khó khăn và thiếu cơ sở pháp lý quan trọng để người chấp hành hình phạt tù có thể thực hiện quyền của mình. Pháp luật cần quy định trường hợp phạm nhân đã mua bảo hiểm y tế thì tiếp tục được sử dụng; trường hợp phạm nhân chưa mua bảo hiểm y tế và có nhu cầu mua bảo hiểm y tế thì gia đình phạm nhân có quyền

mua bảo hiểm y tế cho phạm nhân. Vì vậy, Điều 48 Luật THAHS năm 2019 cần sửa đổi như sau: “5. Kinh phí khám bệnh, chữa bệnh, tổ chức cai nghiện ma túy và kinh phí xây dựng, bố trí các buồng chữa bệnh dành cho phạm nhân tại các cơ sở chữa bệnh do Nhà nước cấp. Trường hợp phạm nhân có chế độ bảo hiểm y tế thì được hưởng chế độ khám bệnh, chữa bệnh theo quy định của pháp luật về bảo hiểm y tế”.

- Bất cập và kiến nghị hoàn thiện quy định về việc bày tỏ tín ngưỡng, niềm tin tôn giáo

Theo pháp luật Việt Nam, quyền tự do tín ngưỡng của phạm nhân đang chấp hành án trong trại giam chỉ giới hạn trong việc sử dụng kinh sách, bày tỏ niềm tin tín ngưỡng, tôn giáo. Trong khi đó, các quy định quốc tế liên quan đến tự do, tín ngưỡng của tù nhân có phạm vi mở rộng và hình thức thực hiện rất đa dạng. Trong thi hành án phạt tù, việc kết hợp đa dạng hình thức thực hiện quyền tự do tín ngưỡng tôn giáo là việc nên làm, một mặt bảo đảm quyền cơ bản của con người và mặt khác đáp ứng được các tiêu chí quốc tế tối thiểu về quyền liên quan đến tín ngưỡng, tôn giáo. Điều này phù hợp với quy định về quyền tự do tôn giáo, tín ngưỡng của phạm nhân được đề cập trong Đoạn 41 Các quy tắc tiêu chuẩn tối thiểu về đối xử đối với tù nhân của Liên Hợp quốc năm 1955. Theo đó, nếu nhà tù có đủ số tù nhân cùng theo một tín ngưỡng thì một đại diện đủ tư cách của tín ngưỡng đó phải được chỉ định hoặc chấp thuận. Thậm chí nếu số lượng tù nhân là thoả đáng và nếu điều kiện cho phép thì cần thoả thuận để người đại diện đó làm việc

toàn thời gian, người đại diện này được tổ chức đi thăm tù nhân theo tín ngưỡng của người đó một cách riêng tư vào thời điểm thích hợp. Trong chừng mực có thể thực hiện được, mọi tù nhân phải được thoả mãn nhu cầu đời sống tín ngưỡng bằng việc tham gia các buổi lễ tổ chức trong nhà tù, được sở hữu sách kinh của tôn giáo và giáo phái của người đó.⁽⁷⁾ Với điều kiện của Việt Nam hiện nay, việc thừa nhận một người đại diện đủ tư cách của tôn giáo, tín ngưỡng đó làm việc toàn thời gian trong các cơ sở giam giữ như trong Các quy tắc tiêu chuẩn tối thiểu về đối xử đối với tù nhân của Liên Hợp quốc năm 1955 là chưa khả thi. Tuy nhiên, việc cho phép thực hiện nghi lễ tôn giáo vào thời gian nhất định trong năm hoặc dịp lễ đặc biệt của tôn giáo đó nếu số phạm nhân theo tôn giáo ấy tại nơi giam giữ đạt đến một số lượng nào đó là hoàn toàn có thể thực hiện được. Một nghi lễ tôn giáo được tổ chức trang trọng với sự tham gia của người đại diện của tôn giáo, tín ngưỡng đó có thể tác động tích cực đến phạm nhân. Sự rao giảng ân cần của những người truyền giáo rất có thể chạm đến lòng trắc ẩn của mỗi phạm nhân, giúp họ nhận ra sai lầm và quyết tâm hướng thiện.⁽⁸⁾ Việc kết hợp các hình thức sinh hoạt tôn giáo đa dạng vừa bảo đảm quyền tự do tín ngưỡng tôn giáo của người chấp hành hình phạt tù tiệm cận với các chuẩn mực quốc tế vừa có tác dụng tích cực trong giáo dục phạm nhân.

(Xem tiếp trang 92)

(7). Khoa Luật, Đại học Quốc Gia Hà Nội, sdd, tr. 76, 677.

(8). Nguyễn Ngọc Chí, *Quyền con người trong lĩnh vực tư pháp hình sự*, Nxb. Hồng Đức, 2015, tr. 214.